

Kolonizace

Nebývá snadné psát o nejstarších dějinách zdejšího kraje pod Orlickými horami. O době, kdy se začínala utvářet sídelní síť vesnic a měst, které se nám v dnešní době zdá jako úplnou samozřejmostí. Oblast Dobruška, zvláště její odlehlejší oblasti, byla dlouhou dobu neosídlena a nacházel se zde nepřístupný hvozd a křoviny. Průchod tímto územím byl velmi obtížný a snad jen po zcela neudržovaných stezkách podél vodních toků. Vedla tudy odbočka stezky kladsko - polské, kterou zde protínala svitavská větev téže stezky od Rychnova nad Kněžnou a Solnice, navazující na pravěkou stezku trstenickou, spojující Polsko, Moravu a Uhry. Křižovatka obchodních cest se v Dobrušce dělila do tří dalších větví. První vedla přes Val, Ohnišov, Bystré, Olešnici v Orlických horách do Levína v Kladsku a druhá přes Provoz, Bačetín a Bystré do Olešnice v Orl. h., kde navazovala na stezku prvou. Třetí, tzv. stezka bystřická, vycházela z Hradce Králové a šla přes Opočno, Dobrušku, Dobré, Rovné, Šediviny, Deštné v Orlických horách a Kunštát do Bystřice v Kladsku.

Staré sídelní území končilo v 10. a 11. století v okolí Hradce Králové. Oblasti východně odsud směrem k Orlickým horám byly postupně kolonizovány ve 12. století a osídlování bylo ukončeno až v době vrcholné kolonizace ve 13. a 14. století.

Podnět k vrcholné kolonizaci území pod Orlickými horami pocházel z královské moci. Tento proces v ideálním případě vypadal přibližně takto. Panovník pověřil určitý šlechtický rod, aby na daném území provedl jeho osídlení. Kolonizovaná oblast se poté měla vrátit do rukou panovníka a šlechtický rod měl za tuto činnost slíbenou odměnu v podobě části z kolonizovaného území.

Skutečnost však byla většinou složitější, když se kolonizované území už většinou nedostalo zpět do rukou panovníka, nýbrž bylo v držení kolonizátorů – ať ze světských či církevních kruhů. Souviselo to se složitou politickou a finanční situací, kdy panovník dával do zástavy své dřívější državy.

V povodí Dědiny (která na svém horním toku nese název Zlatý potok) a jejich přítoků prováděli kolonizaci páni z Dobrušky, kteří sem přišli z iniciativy královské moci. Jejich původ je problematický. Patrně pocházeli z rozrodu Půticů, kteří působili v západních Čechách.

Vývoj osídlení na území dnešního města Dobrušky probíhal podle historiků ve třech hlavních fázích. Na přelomu 12. a 13. století vzniklo osídlení, které se později přeměnilo v trhovou ves s názvem Leštná. Další etapu představuje příchod pánů z Dobrušky z pověření krále do této oblasti. Nový rod si tu v blízkém okolí vybudoval své panské sídlo a později přikročil pravděpodobně k založení nového sídliště městského charakteru, na které byla převedena práva původní trhové vsi. První písemnou zmínkou o Dobrušce jako městě máme z tzv. Mutinova narovnání z roku 1320. Z tohoto historického pramenu můžeme vyčíst, že nově vysazená osada byla ohrazena (patrně se jednalo o dřevěnou palisádu). Mutina z Dobrušky zde stvrzuje měšťanům právo vařit pivo a osvobozuje je od robotní povinnosti.

Přídomek neboli predikát z Dobrušky je poprvé doložen v historických pramenech u tohoto rodu v roce 1308. Co bylo původně tou Dobruškou, po které se tento rod nazýval? Existují tři základní názory na její původ. 1) Mohlo se jednat o neznámé sídlo na území západních Čech, odkud přišla tato rodová větev. 2) Dobruškou mohl být hrad v blízkosti dnešní Dobrušky a uvažuje se buď o hradu Chábory nebo hradu u

Dobřan. 3) Nejméně pravděpodobný názor, že původní sídlo rodu z Dobrušky bylo poblíž dnešního centra města Dobrušky, kde se dodnes říká „Hradčany“ a „Na baště“.

Zastavme se teď blížeji u druhé možnosti. O hradu u obce Chábory nad pravým břehem Zlatého potoka, jako bylo výše zmíněno, se uvažuje jako o původním sídlu pánů z Dobrušky. Archeologické nálezy se kladou již do konce 13. století, ovšem první písemná zmínka o něm pochází až z roku 1540, kde se píše o louce pod pustým hradem. V 19. století tu byl však otevřen kamenolom a za své vzala podstatná část hradních zbytků, což komplikuje ověření těchto teorií. V souvislosti s výstavbou opočenského hradu ke konci 13. století či v 1. polovině 14. století zřejmě ztratil hrad u Chábor význam. Další z možností původního sídelního hradu pánů z Dobrušky mohl být hrad u Dobřan. Jeho zbytky se nalézají na skalnatém ostrohu nad soutokem Zlatého a Dobřanského potoka. Hrad Dobřany patrně souvisel s kolonizační činností pánů z Lipé anebo pánů z Dobrušky. Je mimořádný svojí rozlohou, ale bohužel o něm neexistují žádné historické zprávy. Souvislost pánů z Dobrušky k tomuto místu historici odvozují patronátním právem k dobřanskému kostelu (nejstarší doklad je k roku 1358). Jeho posláním však mělo asi jepiči život, neboť páni z Dobrušky záhy získali od krále i samotné Opočno (před rokem 1359) a to se pak stalo hlavním centrem jejich panství na Zlatém potoce.

Jediné, co můžeme definitivně konstatovat, je fakt, že tento přídomek rodu není odvozen od názvu dnešního města Dobrušky, protože tento název dostala zdejší původní ves Leštná až později v souvislosti s její přeměnou na městské centrum kolonizačního panství rodu z Dobrušky.

Zajímavá je i historie nedalekého Opočna, které je zmíněno už v Kosmově kronice v roce 1068. Jedná se tak o nejstarší historicky doložené sídlo na Dobrušsku. Ve své prvotní etapě spadalo do majetku českých knížat (později králů). Jednalo se patrně o opevněné hradiště se strážní funkcí. Později zde pravděpodobně sídlil hospodářský úředník, který spravoval tento majetek panovníka. Předpokládá se, že ke konci 13. století a v 1. polovině 14. století, zdejší královská država přešla do majetku šlechtického rodu pánů z Dobrušky. S určitostí však můžeme říci, že Opočno získal rod pánů z Dobrušky před rokem 1359, kdy je Mutina z Dobrušky uváděn jako patron opočenského kostela. Tím došlo k završení kolonizační činnosti pánů z Dobrušky. Nelze rovněž ani s jistotou určit, kdy došlo k samotné přeměně původního hradiště na středověký gotický hrad s městem (zda ještě za držby panovníka nebo až poté, co Opočno získali páni z Dobrušky). Vzniklé panství mělo dvě městská centra – Dobrušku (hospodářsky významnější) a Opočno a dva sídelní hrady. V souvislosti s vybudováním opočenského hradu zřejmě pozbyl důležitosti původní sídelní hrad pánů z Dobrušky, ať už stával v Cháborech nebo u Dobřan.

Nesmíme opomenout ani na církevní kolonizaci, která byla rovněž důležitou etapou v dějinách Podorlicka. Především mnišské řády se ujaly této činnosti a zakládaly v odlehlých končinách kláštery, které byly ve svých počátcích ohnisky nového osídlení. Na Dobrušku působili především mniši z cisterciáckého řádu. Byli vynikajícími organizátory zemědělské výroby, kdy na polích a v lesích pracovali osobně a dodržovali přísnou řeholní kázeň. Díky tomu kolonizovali mnohé oblasti střední Evropy. Po roce 1272 byl cisterciáckými mnichy zbudován klášter Svaté Pole (Sacer Campus). Dnes se

již opustilo od tradičního názoru, že byl založen již v polovině 12. století. Klášterní budova stávala na místě dnešní osady Klášter nad Dědinou a mniši kolonizovali území táhnoucí se od Opočenska až na úpatí Orlických hor. Tím vzniklo několik nových osad a vsí, které se vytvořily poblíž potoků a patřily tomuto klášteru pod správu. Panství kláštera Svaté pole na počátku 15. století obsahovalo následující sídla: Vysoký Újezd, Jílovice, dvůr Očelice, Městec, Libřice, Ostašovice, Lično, Kounov, Bačetín, Sudín, Dobré, Hlinné, Osečnice a Deštné. V souvislosti s klášterní kolonizací byl patrně zbudován i hrad nad osadou Hluky v katastru Kounova, který zůstal zřejmě nedostavěný a měl asi plnit strážní funkci. Nevyřešenou otázkou zůstává, kdo byl zakladatelem zdejšího kláštera a pozval mnichy do této oblasti. Předpokládá se, že se mohlo jednat o pány z Dobrušky, kteří drželi majetky v povodí Dědiny. Hranici kolonizační činnosti, kterou páni z Dobrušky pronikali směrem do Orlických hor, představoval újezd neznámého rozsahu kolem kostela v Deštném. Tento stav kolonizovaného území byl překročen až v 16. století.

Církev

Nejstarší zpráva spojená s církví v našem kraji se datuje k roku 1068 a je obsažena v Kosmově kronice. V červnu tohoto roku se na Dobeníně konalo shromáždění k volbě nového biskupa pražského. Knížecí družina, v níž byly osoby světské i duchovní, odmítla zvolit knížetem Vratislavem navrhovaného jeho osobního kaplana Lance a vynutila si do biskupského úřadu knížecího bratra Jaromíra, který přijal církevní jméno Beghard. 15. června byl v Praze uveden na biskupský stolec. Bez zajímavosti jistě není ani to, že po něm nese své jméno nedaleké město Jaroměř. V souvislosti s dobenínským shro-

mážděním je také poprvé zmiňován v historických pramenech hrad Opočno.

Církev je jedním ze základních stavebních kamenů, které vytvářely středověkou společnost. V průběhu 13. století se stala hospodářsky i politicky samostatnou a v mnoha směrech určující složkou společnosti v upevňujícím se českém státě. V první polovině století 14. se pak konstituuje církevní struktura.

Její vrcholem bylo pražské biskupství, povýšené v roce 1344 na arcibiskupství. V jednotlivých krajích, tedy i v hradeckém, byly zřizovány archidiaconáty a dalším podřízeným stupněm byly děkanáty. Těch bylo v kraji osm (hradecký, jičínský, bydžovský, kladský, dobrušský, královédvorský, kostelecký a broumovský). Po hradeckém arcijáhenu Slavoňovi, uváděnému k roku 1167, pravděpodobně dostala své jméno obec Slavoňov.

Pod dobrušský děkanát patřilo 36 far, z toho dvě v Kladsku. Šlo o farnosti v Bílém Újezdě, Bohuslavicích, Boušíně, Černčicích, Černíkovcích, Červeném Kostelci, České Skalici, Deštném v Orl. horách, Dobeníně, Dobrém, Dobrušce, Dobřanech, Hoříčkách, Hronově, Chvalkovicích, Krčíně, Levíně v Kladsku, Machově, Náchodě, Německé Čermné v Kladsku, Novém Hrádku, Olešnici v Orl. horách, Opočně, Přepychách, Rtyni v Podkrkonoší, Slavoňově, Skuhrově nad Bělou, Solnici, Stárkově, Třebešově, Uhřínově, Úpici, Verneřovicích, Voděradech, Zákraví a Zálezlech.

Nejvýznamnějšími středisky křesťanství byly Dobruška jako sídlo děkanátu a Náchod. V Náchodě jsou vedle kněze uváděni ještě další tři oltářníci a ani dobrušský děkan nepochybně nebyl sám. Mezi bohaté farnosti patřily dále Česká Skalice, Bohuslavice, Krčín, Opočno a Solnice. Uvedené far-

nosti byly srovnatelné i s některými bohatšími hradeckými kostely. Podle výše církevních desátků je následovaly farnosti v Černicích, Červeném Kostelci, Voděradech, Chvalkovicích a Černíkovcích. Na druhém konci škály najdeme farnosti z míst, která byla zřejmě založena teprve ve 14. století a pravděpodobně proto od placení desátků osvobozena. Šlo o Machov a zpočátku i Chvalkovice a Černíkovice a o obce v horách, mezi něž patřil Nový Hrádek, Olešnice v Orlických horách, Dobřany a Dobré.

Zvláštní postavení v církevní struktuře měly kláštery. V našem kraji šlo zejména o cisterciácké kláštery v Sezemicích u Pardubic, kde byl ženský klášter tohoto řádu. Na jeho založení se podíleli i páni z Dobrušky. Mužský klášter mnichů cisterciáků v Podorlicku se nazýval Svaté Pole (Sacer Campus) a nalézal se v místech dnešní vesnice Klášter nad Dědinou.

Cisterciáci byli nejdůležitějším řádem reformovaných benediktýnů. Řeholi založil roku 1098 Robert z Kolesny a popularity ji dodal svatý Bernard, zakladatel Clairvaux v roce 1115. Cisterciáci byli řádem asketickým a kromě duchovní kontemplace a liturgickým obřadům se věnovali i fyzické práci. S tím také souvisela jejich hospodářská aktivita a byli zváni do dosud méně osídlených oblastí, kde spolupůsobili při kolonizaci.

O datu založení svatopolského kláštera se dosud vedou četné odborné spory. Jisté je, že vznikl jako poslední článek filiální řady cisterciáckých klášterů v našich zemích, tedy po Plasech (1144) a Hradišti (1177). Jako nejpravděpodobnější datum založení se udává rok 1272. Dřívější názory, že klášter existoval již od roku 1149 se nyní interpretují jako možnost

existence starší fáze kláštera, spíše však benediktinského než cisterciáckého založení.

O vlastní historii kláštera Svaté Pole máme jen minimálně zpráv. Celý klášterní archiv byl zničen hradeckými orebity při vypálení kláštera v roce 1420. Informace podávají tedy dokumenty, které vznikly kontaktem kláštera s jeho okolím, především v rámci církve.

Svatopolský klášter byl podle velikosti majetku nejmenším klášterem řádu. Patřilo k němu pouze jedno městečko, asi 13 vesnic a dva dvory. Klášterní komunitu tvořilo pravděpodobně ne více než dvanáct mnichů. Známe i jména některých opatů (v závorce roky, k nimž jsou jmenovaní opati doloženi): Jindřich (1292), Mikuláš (1312), Jiří (1356), Verner (1358 – 1359), Vít (1367), Prkoš (1376), Martin (1376), Petr (1378), Benedikt I. (1380 – 1381), Marek (1382), Benedikt II. (1393 – 1402) a Jan (1409 – 1416). Z výčtu je patrné, že není jisto, zda je řada opatů úplná. Oprávněně se však lze domnívat, že poslední jmenovaný opat Jan byl v čele kláštera ještě v roce 1420, tedy v době jeho zániku.

V souladu s posláním cisterciáckého řádu prováděli i svatopolští mniši kolonizaci kraje pod Orlickými horami. Nová sídla zakládali i hluboko v horských oblastech. Na počátku 15. století patřily ke klášternímu panství následující obce: Svaté Pole, Vysoký Újezd, Jílovice, Městec, Libřice, Ostašovice, Lično, Kounov, Bačetín, Sudín, Dobré, Hlinné, Osečnice, dvůr v Očelicích a území neznámého rozsahu kolem kostela v Deštném v Orlických horách. Součástí svatopolského klášterního území byla pravděpodobně i ves Jankov zaniklá rovněž v husitských válkách. Majetkem kláštera byla také zahrada blízko kostela sv. Martina v Hradci Králové. K deštenské en-

klávě byla zřejmě někdy v první polovině 14. století vybudována spojovací komunikace.

Řada obcí z klášterního majetku byla však zřejmě založena ještě předtím, než je získali svatopolští cisterciáci do svého držení. Vlastní rozsah kolonizační činnosti kláštera nelze vzhledem k neexistenci pramenů rekonstruovat a názory na tuto otázku se velmi různí.

Působení kláštera Svaté Pole trvalo historicky poměrně krátkou dobu. Ani o jeho zániku však nemáme přesné zprávy. Dobové dokumenty se nedochovaly a zničení kláštera popsal až Bohuslav Balbín ve svých *Miscelaneích*, vydaných roku 1682. Odvolává se na jakýsi dnes neznámý *Codex Regi-nohradecensis* a uvádí, že koncem roku 1420 přepadli klášter orebité, zapálili jej a všechny mnichy vmetali do ohně. Zřejmě jde ale o dramatickou nadsázku a skutečnost byla taková, že mniši se zachránili a našli útočiště ve slezských kláštorech v Kamenci nebo Krzeszówě.

V době pohusitské však již klášter obnovován nebyl a do dnešních dob se z něho zachovalo jen několik architektonických prvků, zpravidla zazděných ve starších obytných a hospodářských objektech vesnice Klášter nad Dědinou.

Jestliže můžeme konstatovat, že v době kolonizace kraje pod Orlickými horami zde bylo naprosté vítězství křesťanství, tedy že přicházející osadníci byli již v mnoha generacích křesťany, neznamená to, že by zde vůbec neexistovaly relikty dřívějšího předkřesťanského nazírání na svět. Některé pozůstatky pohanství do sebe křesťanství integrovalo. Šlo především o víru v nadpřirozenou moc přírodních sil, projevujících se v podobě démonů apod., beroucích na sebe antropomorfní podobu.

Tyto síly byly postupně transformovány do patronace světců nad příslušnými přírodními jevy. Přesto však víra v demony prochází jako červená nit celou středověkou, ale i novověkou historií křesťanství. Objevuje se zejména v pověstech a lidových léčebných praktikách, v nichž nacházíme mnohé stopy předkřesťanských dob. Vodníci jako páni nad vodním živlem, různí ohniví muži jako představitelé další mocné přírodní síly – ohně, víly, bludičky a další bájně postavy jsou toho nejlepším dokladem. Víra v ně přetrvala celá staletí a definitivně pozbývá na své síle až vlastně v průběhu 19. století. Pověsti, jejichž podobu definitivně utvářelo zejména barokní nazírání v 18. století a v lidové tradici ještě století 19., mají však své kořeny hluboko v pohanském dávnověku.

I když církev s takovými projevy pohanství bojovala, do jisté míry je tolerovala a dokonce, jak již řečeno, je integrovala a odívala tak do křesťanského hávu. Pod náterem křesťanství tak v podstatě trvale přežívala víra v čarodějnou moc přírodních léčivých prostředků a řada obřadů řazených dnes do oblasti folklóru. Sem patří např. některé vánoční nebo velikonoční zvyky mající kořeny ve vítání jara, respektive ve slavnostech slunovratu. Tady můžeme hledat původ víry ve velikonoční otevírání pokladů, nebo ve vánočních zvycích předpovídajících budoucnost. Do této oblasti spadají i téměř všechny projevy magie, ať už černé (škodící lidem) nebo bílé (lidem prospívající).

Dalšími předkřesťanskými relikty, které církev nedokázala odstranit, je například víra v tzv. můry či upíry. Tedy bytosti, které moderní horrory označují za „nemrtvé“, bytosti jednoznačně lidem škodící natolik, že přímo ohrožují jejich existenci, ba dokonce životy. I archeologické výzkumy některých středověkých pohřebních lokalit v našem kraji tuto víru

ve vampyrismus potvrzují. S křesťanským učením o posmrtném životě a vzkříšení jsou tyto názory pochopitelně ve jednoznačně příkrém rozporu, přesto se je však církvi nepodařilo eliminovat.

Daleko větší nebezpečí než předkřesťanské relikty představovala pro církev hereze čili kacířství různých směrů. Téměř celé první tisíciletí po Kristu bylo ve znamení stále se ještě formujících církevních struktur, ale i různých výkladů Písma, které znamenaly pro jednotu křesťanské církve mnohdy téměř smrtelné nebezpečí.

I když náš region byl nejen teritoriálně, ale i významem poněkud stranou, ani on se nevyhnul některým projevům hereze. Většina z nich zůstává skryta jako tajemství dějin, které vzhledem k tomu, že nebylo písemně zaznamenáno, nemůže být ani poznáno. Mnohé z těchto projevů „kacířství“ byly zašifrovány v samé podstatě způsobu, jakým bylo křesťanství šířeno. Hlubavější povahy se začaly zabývat rozdílem mezi poselstvím evangelia a způsobem života horních vrstev společnosti, které byly prvními nositeli a šířiteli křesťanského náboženství. Šlo o jev celoevropský, který se nevyhnul ani našemu bezprostřednímu okolí.

Ve třicátých letech 14. století byly vedeny inkviziční procesy s valdenskými v Hradci Králové. Odtud se zřejmě myšlenky valdenských šířily i do jiných míst kraje. Hradecký minorita Jakub, který byl pověřen sbíráním almužen, sledoval na svých cestách mimo svou hlavní činnost i stopy hereze. V jedné ze svých výpovědí, datované před rok 1344, udává, že někde okolo Dobrušky je jakýsi šlechtic, o němž se veřejně říká, že nechodí na mši a prohlašuje, že hostie je chléb jako každý jiný, tedy že popírá transsubstanciaci, což je přeměna podávané hostie v tělo Boží.

Buď šlo jen o výjimku, nebo se případné protokoly z inkvizičního řízení nedochovaly. Každopádně jde o první zaznamenaný případ tzv. hereze na Dobrušku. Dost možná, že se právě v takovýchto momentech začala vytvářet první zrnka úrodné půdy pro nástup pozdější husitské a pohusitské reformace.

Jak již uvedeno, byla Dobruška sídlem děkanátu. Dobrušský plebán byl tedy zároveň správcem celého tohoto rozsáhlého církevního okrsku. K sobě měl jednoho vikáře neboli kaplana. Do roku 1361 získal postupně bohatými nadacemi pana Mutiny z Dobrušky a později i jeho syna Sezemy další tři. V nadaci roku 1361, na samém sklonku Mutinova života, připomíná lenní pán města Dobrušky, že v dřívějších nadáních nebyl dostatečně štedrý, což tímto činem napravuje. Nadace směřovala jak k obživě kaplanů, tak i k samotnému kostelu sv. Václava a Panny Marie a ke kostelu v Opočně. Obsáhlé obdarování bylo ještě 18. října téhož roku potvrzeno arcibiskupem Arnoštem z Pardubic.

Prvním známým dobrušským děkanem byl Domek neboli Dominik. V kronice děkanství o něm Josef Mnohoslav Roštlapil uvádí: *„Z listiny panem Mutinou a jeho synem Sezemy dne 28. června 1361 vydané seznáváme, že v tomto čase duchovním pastýřem v Dobrušce byl kněz, Doník, Domek, tj. Dominik, kterýž pokud vědomost naše stačí již před rokem 1354 co plebán správu duchovní vedl a již 11. máje 1355 jakožto děkan /:co nynější vikář:/ se uvádí L. Conf. I., p. 23, když kněze Bernarda za faráře v Černčicích; 20. července 1359 kněze Jana Petru za faráře opočenského; 23. března 1360 kněze Milotu z Jeřic za oltářníka v Náchodě; 30. května 1362 kněze Ješka z Náchoda za faráře v Zákraví (zaniklá ces u Bystřeho, pozn. J. M.); dne 7. Octobru 1362 kněze Pecolda ze*

Dvora za faráře v Krnějovicích; dne 17. Octobru 1362 kněze Řehoře za faráře na Bílém Újezdě...L. Conf. I., pag. 27, 119, 176, 183, 184. (:Semislava kněze za faráře v Hronově dne 22. prosince 13...) instaloval.“

K charakteristice prvního dobrušského děkana Roštla-pil dále dodává: „*Důstojný tento kněz, jak zavedeného poznati můžeme, dosti závažně do tehdejšího života veřejného svým působením zasahoval, požívaje důvěry shůry bezpochyby lásky i s důli až na konec svého života. Zemřel r. 1371.*“

Přízní pánů z Dobrušky, později psaných z Opočna, se dobrušští děkani a jejich kostel těšili i nadále. Až teprve rozháranější poměry za dob husitské reformace a válečné události s nimi spojené, přinesly zřejmě změnu. Avšak absence písemných pramenů nám nedovoluje situaci ani v Dobrušce, ani v okolních obcích rekonstruovat. Víme jen o měnících se postojích a aktivitách posledního příslušníka rodu pana Jana Městeckého z Opočna a o válečných událostech v našem regionu nebo v jeho těsné blízkosti.

Husitská reformace však zde zřejmě zapustila své pevné kořeny, protože v pozdějších obdobích je celé Dobrušsko utrakvistické. K další změně dochází až násilnou formou v průběhu třicetileté války a po ní.

Husitské války se svými krutostmi, loupežnickými a násilnými parazitními živly a neúctou k lidskému životu obecně však znamenaly pro křesťanství jako celek katastrofu (Košťál). Na historické scéně se objevuje zcela mimořádná osobnost Petra Chelčického, jehož učení je přímou reakcí na krutost předchozí doby, reakcí, která hlásá nenásilí a návrat k hodnotám prvotní církve.

Na základě jeho učení se postupně konstituovala nová církev – jednota bratrská. Protože se však nehodila do státnic-

kých záměrů krále Jiřího z Poděbrad, našla po svém vyhoštění z Prahy útočiště v odlehlém koutě našich hor – v Kunvaldu. Záhy vzniklo i další ohnisko šíření této církve – Krčín. V podorlickém regionu vzniklo celkem čtrnáct samostatných sborů s kazateli. Nejblíže Dobrušsku to byly sbory v Krčíně a v Solnici. Jednota navíc měla kroužky a místní komunity na celkem 43 místech Podorlicka. Amedeo Molnár předpokládá, že takováto komunita, i když bez vlastního kazatele, existovala také v Dobrušce a zřejmě i v dalších místech v okolí.

Je důvodná hypotéza, že i založení Nového Města nad Metují v roce 1501 bylo za rozhodujícího přispění právě krčínské bratrské komunity. Bližší okolnosti jsou předmětem stále upřesňujícího odborného historického bádání, ale o správnosti této úvahy svědčí fakt, že až do roku 1522 byla jediným bohoslužebným místem ve městě právě bratrská modlitebna.

16. století však přineslo jednotě bratrské postupnou perzekuci a stále se stupňující překážky její existence. Již v roce 1508 byl vydán tzv. svatojakubský mandát proti jednotě, který byl znovuobnoven roku 1547. Po tomto datu byl uplatňován se vši rozhodností a jednota přežívala v podstatě v podmínkách ilegality. Určité uvolnění přineslo panování císaře Maxmiliána II. (1564 – 1576), za něhož byla vypracováno společné prohlášení církví zvané Česká konfese, k němuž se připojila i jednota bratrská. Úplnou svobodu jednotě, stejně jako ostatním křesťanským náboženským směrům, přinesl však až Majestát Rudolfa II. v roce 1609. Význam Rudolfova Majestátu zhodnotil Pavel Skála ze Zhoře následujícími slovy: *„Všem pokojným lidem se zdálo, že Bůh uvedl do vlasti naši milé ten starodávný zlatý věk, takže již obojí (katolíci i evangelíci) budou moci velebnosti Božské dle navyklosti své dřevní, předně pak podle vůle a nařízení jeho nejsvětějšího s pokojem*

sloužiti, spasení svého vyhledávati.“ Ani svoboda zaručovaná Majestátem však neměla dlouhého trvání.

Většina obyvatel Dobruška v 16. a na počátku 17. století přináležela k utrakvistům. Se silícími rekatolizačními tendencemi byla tato utrakvistická majorita tolerantnější i k jednotě bratrské, což se projevovalo např. účastí bratrských duchovních na utrakvistických bohoslužbách. Důležitým momentem také bylo, že opočenské panství patřilo od roku 1494 Trčkům z Lípy, kteří byli podobojí. Novoměstsko vlastnili od roku 1548 štyrští luteráni Štubenberkové, kteří rovněž drželi nad nekatolíky ochrannou ruku.

Ke tvrdému a radikálnímu zásahu do náboženské struktury došlo až po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627, které dalo právní základ postupné a nekompromisní rekatolizaci celého království, tedy i našeho kraje, což se neobešlo dokonce bez ozbrojené revolty. To však již do středověkých dějin Dobruška nepatří.

Z historie dobrušského středověkého školství

Elementární vyučování ve středověku zajišťovaly školy farní a katedrální, vedle nich pak vznikaly školy městské, jež měly sloužit především pro vzdělávání dětí měšťanů. Od farních škol přejímaly městské školy i své umístění při kostelích a farách. V čele městských škol stál rektor, jemuž pomáhali další učitelé, zpravidla nazývaní kantory, kteří vedle výuky měli i povinnosti spojené s církevními obřady – zajišťovali například chrámový zpěv, hudbu apod., nebo povinnosti spojené s městskou správou – často vykonávali funkci písaře.

O existenci a životě dobrušské středověké školy toho víme bohužel velmi málo, neboť vzhledem k rozsáhlým ničícím požárům se nám zachovalo jen minimum informací.

Nejstarší písemná zpráva o dobrušské škole se zachovala v obdarování kostela panem Mutinou z Dobrušky u vigílií sv. Petra a Pavla (tedy 28. června) roku 1361: „*Naši plnou moc přenášíme na plebána a nástupce jeho, propůjčující jim moc a právo, by takovou péči měli o učitele školního nebo mistra školního a jiných služebníků kostelních, jak se jim zdáti bude. Připojujeme, by mistr školní, jak to od starodávného obyčeje až posud bylo zachováváno, i nadále zastával radní písařství čili zápisy městské v Dobrušce se všemi požitky.*“

O zajištění obživy žáků se pan Mutina postaral v téže nadaci velmi štědře: „*dal jeden lán (tj. 60 jiter) a půl prutu (tj. asi 2 a půl jitra) rolí v Křovicích se sedlištěm, dolem, obojím břehem, stráněmi, rybníkem pod sedlištěm, loukou, též celý díl pod Křovicemi v dolu, jež sedlák Milků drží, v kterémžto dolu od ulice Kostelní až po meze rolí nepřetržitě s vodotokem i rybníky, všeho farář svobodně užívatí má v ten způsob, aby každého tého dne ze tří věrtelů žitné mouky chléb péci dával a jím každého dne žáky ve škole přebývající stejným dílem na časy budoucí poděloval.*“ Přičemž jedno staročeské jitro odpovídalo rozloze zhruba jedné třetiny hektaru a jedno rakouské jitro asi polovině hektaru a věrtel jako jednotka odpovídá asi dnešním 23 litrům.

Ještě téhož roku na den sv. Martina (11.listopadu) si Sezema z Dobrušky připomněl úmrtí svého otce a sám si pro sebe zvolil pohřeb do dobrušského kostela a při té příležitosti poukázal místnímu faráři úrok 24 kop českých grošů, aby přibral dalšího kaplana, který by každý den na mši za zemřelé zpíval se šesti žáky – kleriky, kterým by měl dát farář týž den chleby z jednoho věrtelů žitné mouky (kromě již dříve tří určených) nebo vyplatit po jedné kopě grošů. kromě toho měli ti-to žáci dostat ještě na sv. Jiří a na sv. Havla po pěti loktech

šedivého sukna. Dobrušský rektor pak měl vykonávat nejen svou funkci pedagogickou, ale zároveň měl také zajišťovat funkci městského písaře.

Ale pozemky darované kostelu i škole byly během husitských válek zabrány dobrušskými měšťany a křovickými usedlíky, a tak od roku 1361 až do poloviny 16. století nemáme o dobrušské škole žádné zprávy.

Pouze v purkrechtních knihách se uvádí jako škola, již před rokem 1580, dům stojící naproti děkanství. V této budově pak byla škola umístěna až do zhoubného požáru v roce 1806, kdy dřevěné stavení podlehl zničujícímu ohni, jenž zachvátil větší část města.

O dějinách dobrušského školství ve 14. a 15. století nemáme tedy mnoho dochovaných zpráv, z pozdějších let – pozdního středověku a raného novověku, pak známe jména kantorů, kteří v Dobrušce působili.

Jedna z prvních zpráv o dobrušských učitelích, jež pochází někdy z doby před rokem 1450, se týká jakéhosi klerika Svatoslava, jenž byl Jiříkem z Dubé a na Vízmburce jmenován rektorem dobrušské školy, ale na toto místo nemohl nastoupit, prosí kaplana na Frymburku Petra Plachtu za přímluvu, aby jeho místo bylo svěřeno příteli Petrovi.

Roku 1565 se vyskytuje v písemných památkách města jméno Johannes rektor, který prodal svůj příbytek na dobrušském předměstí. Současně s ním se uvádí kantor Jan, který roku 1573 kupuje městiště, tedy městský pozemek.

Kolem roku 1589 působil v Dobrušce rektor Jan Hořícký a spolu s ním kantor Martin Markvartický, který koupil roku 1594 od Jana Myšky domek v Křovické ulici.

O dalších učitelích v Dobrušce se pak dozvídáme díky tomu, že se zde oženili – roku 1596 byla ujednána svatební

smlouva mezi „*poctivým mládencem Tomášem Skutečským, svobodného umění literního, z jedné, slovutnou Dorotou, vdovou po nebožtíku Janovi Hovorkovi, se strany druhé*“.

Podobná smlouva z roku 1601 hovoří o tom, že se oženil Michal Hejnyš z Temenice, poctivý mládenec svobodného umění literního a školní kantor v Dobrušce, s Dorotou, vdovou Petrovou. Roku 1603 byl Michal Hejnyš členem dobrušského magistrátu.

Architektura a umění

Hmotné doklady dokumentující středověkou architektonickou a uměleckou činnost na Dobrušsku a zejména ve městě samém jsou dnes, po uplynutí více jak půltisíciletí, dochovány jen ve značně omezené míře. Vyjma několika málo dokladů, které můžeme vesměs spojit až teprve s horní hranicí námi sledovaného období, tedy přelomem 15. a 16. století a ještě spíše až s počátkem 16. století, zůstáváme odkázáni na sledování situace v širším okolí a komparaci s vývojem a zachovanými uměleckými artefakty na jiných místech našeho regionu.

Vznik těchto „starožitností“ souvisí ve značné míře s církevním prostředím. Platí to jak pro fragmentární nálezy architektonické, dokumentující nám v tomto případě projevy dobového církevního stavitelství, tak též pro díla zastupující sféru uměleckého řemesla. V případě sochařství a malířství se můžeme pohybovat toliko v hypotetických úvahách odvíjejících se od poznání příslušných prací dochovaných v širším regionu, neboť pro Dobrušku samotnou dnes výsledky takového umělecké činnosti neregistrujeme.

O Dobrušce jako městu v místě osady Leštná se prvně dovídáme k roku 1320. O tři desetiletí později (1352) je zmi-

ňována jako sídlo jednoho z osmi děkanství tvořících tehdy hradecké arciděkanství, rozprostírající se ve východní části Čech. Toto její postavení v církevní správní síti, zahrnující tehdy správu 34 farností, ukazuje mimo jiné na poměrně rychlý společenský vzestup města, zvoleného teprve relativně nedávno tehdejšími pány z Dobrušky za nové městské centrum jejich kolonizačního panství v Podorlicku. Můžeme snad oprávněně předpokládat, že se toto postavení promítalo také do stavebního dění a tudíž i vývoje podoby zdejšího kostela. Nepřímo mohou tento předpoklad podporovat i štědré nadace učiněné Mutinou a Sezemou z Dobrušky zdejšímu kostelu v letech 1361 a 1364 na vydržování dalších kaplanů a vyživování žáků dobrušské školy.

Představu o církevním stavitelství v okolí Dobrušky v období středověku nám alespoň částečně, vzhledem k více i méně závažným stavebním úpravám v následujících staletích, dokládají kostely – nezřídka však pouze jejich dispozice nebo mnohdy v neúplnosti zachované architektonické prvky – ve Vysokém Újezdě nad Dědinou, Krčíně, Václavicích, Černíkovících, Rychnově nad Kněžnou (dnes kostel sv. Havla, původně Panny Marie), Ličně, Králově Lhotě či Rohenicích. Bezpochyby jako významný prvek pro stavební dění a jeho vývoj v naší oblasti musíme vnímat existenci cisterciáckého kláštera Sváté Pole, založeného ve druhé polovině 13. století (patrně 1272) v poloze dnešního od Dobrušky nepříliš vzdáleného Kláštera nad Dědinou.

První známé zmínky dokládající existenci kostela na území pozdější Dobrušky, nesoucímu v tomto období patrocinium Panny Marie a sv. Václava, spadají do 13. století. Podoba a charakter této stavby nám však zůstávají zcela neznámy. Za nejhluběji do minulosti sahající zprávu promlouvající o

stavební podobě kostela platila po dlouhý čas informace vážící se k jeho poškození ve druhé polovině 17. století (1656). Z ní vyplývalo, že minimálně část kostela byla tehdy zděná a zaklenutá. Zda existenci zděné stavby kostela na území Dobrušky můžeme předpokládat i pro námi sledované období, s plnou jistotou říci neumíme. V tomto ohledu jsme o zásadní stavební činnost informování teprve nedávným nálezem pozdně gotického klenebního svorníku, druhotně použitého jako zděného materiálu při barokní novostavbě kostela v první čtvrtině 18. století. Objevený svorník, nesoucí erb roku 1513 v Dobrušce privilegovaného soukenického cechu, byl datován do období první čtvrtiny 16. století a v souvislosti s jeho nálezem byly pracovně naznačeny možné spojitosti s tehdy probíhající přestavbou chrámu sv. Mikuláše v nedaleké Jaroměři.

Je přitom jisté, že nikoli této, ale výrazně starší fázi existence kostela na území Dobrušky náležela dnes v budově radnice uložená kamenná křtitelnice. Její vznik bývá kladen do období 12. století a představuje pro naše město vůbec nejstarší zachovaný doklad umělecké činnosti z období středověku. Patrně přímo za její následnici můžeme považovat dodnes v kostele sv. Václava dochovanou cínovou křtitelnici, zdobenou mimo jiné reliéfy světců a pořízenou, jak dokládá její nápis, roku 1507. Známe je též její autor, Ondřej Žáček z Hradce Králové. Ten je jedním z příslušníků rodu, který v Hradci Králové provozoval konvářskou a zvonařskou dílnu již v první polovině 15. století. Samotný Ondřej Žáček je znám především jako autor zvonu Augustin, druhého největšího zvonu v Čechách, který ulil roku 1509 pro zvonici stojící u kostela sv. Ducha v Hradci Králové (od roku 1581 je zavěšen v Bílé věži při katedrále sv. Ducha). Právě kovolijecká díla, zejména práce zvonařů a konvářů, nám daleko nejčastěji zastupují tvor-

bu, kterou dnes obecně zahrnujeme pod umělecká řemesla a která pro nás představuje jeden z častěji zastoupených a především dosud dochovaných dokladů spojitelných se sledovaným obdobím. Několik takových prací registrujeme i pro Dobrušku a její nejbližší okolí. Tak například pro rok 1473 máme prameny doložen zvon pro dobrušský kostel, o dvacet let mladší je dochovaný zvon kostela v Černíkovcích a roku 1497 vznikl zvon pro věž kostela v Kostelci nad Orlicí, objednaný a zhotovený v Praze (ulil jej Jan Kovář ze Starého Města pražského).

Nápis na křtitelnici z dobrušského kostela sv. Václava nám kromě základního sdělení o svém tvůrci a roku pořízení přináší ještě jednu podstatnou informaci. Je jí působiště Ondřeje Žáčka, královské město Hradec Králové, již tehdy přirozené centrum kraje. Také v případě východočeského regionu můžeme již pro období před rokem 1500 oprávněně uvažovat o úloze a významu uměleckých center, která se pak ve zdejší kraji ještě výrazněji a důsledněji profilují po roce 1500. Ve starší době jím byla vedle Hradce Králové zejména Chrudim. Ta představovala jedno z nejvýznačnějších center deskové malby v Čechách vůbec. V této souvislosti je bezpochyby zajímavá informace o malíři Janu z Dobrušky, připomínaném v Chrudimi k roku 1463. Pro Dobrušku jakýkoli doklad této tvorby postrádáme. Lze však na základě analogií oprávněně předpokládat, že tato díla byla vcelku běžně součástí vybavení kostelů i v menších městech. Z nejbližšího okolí máme věrohodně doložené oltářní archy, jejichž nedílnou součástí bývaly právě deskové malby, v kostelech sv. Ducha v Krčíně (1509) a sv. Jana Křtitele v Rohenicích (1533). Další oltářní archa, spojená s rokem 1521, se nacházela v kostele sv. Havla v Rychnově nad Kněžnou, pro který máme doložen v soše

Madony s Ježíškem, zcizené kolem roku 1960, v bližším okolí Dobrušky pouze ojediněle dochovaný doklad gotického řezbářství z období 15. století. Jinou zajímavou ukázkou řezbářství, v tomto případě deskový reliéf s výjevem Narození Páně někdy z první poloviny 16. století, představuje střední část někdejší oltářní archy z kostela v Ličně, uložená dnes ve sbírkách Národního muzea v Praze.

Výčet dochovaných prací uměleckého charakteru, spojitelných přímo s naším městem, působí poměrně stroze a na jeho podkladě načrtnutý obraz o uměleckém dění dotvářejícím dobový charakter města by se mohl zdát příliš nedostatečný a nevýrazný. Již výše však byla zmíněna oprávněnost srovnávání se situací v blízkém okolí města. Zahrneme-li tedy do utvářeného obrazu také tyto motivy a prvky – viz zmiňované doklady z oblasti kovolijectví, deskové malby, řezbářství, ale i naznačené spojitosti a předpoklady kolem podoby zdejšího kostela jako dokladu dobové architektury, a dále zřejmý vliv center jakými byly Hradec Králové a Chrudim, pak se nám zprvu krátká kapitola mění v přeci jen barvitější a zejména zajímavější líčení, přispívající nikoli nevýznamně k poznání středověké tváře města Dobrušky.

Husitství

Období husitských válek na Dobrušsku je spojeno především s postavou Jana mladšího z Opočna (před rokem 1397-1432). Kolem této osoby se totiž odehrály nejdůležitější vojenské akce v našem regionu. Tak jako každá válečná doba, i tato nesla řadu nástrah, nebezpečí a ničení šlechtických i církevních sídel. Přesuňme se proto v čase o téměř šest století nazpět a sledujme historický vývoj, i přes fakt, že postrádáme

dostatek zpráv, které by uceleně objasňovaly tuto významnou epochu českých dějin.

Nejvýznamnějším ale zároveň i posledním členem z rodu pánů z Dobrušky a Opočna byl Jan mladší, zvaný Městecký, podle svého prvního sídla Heřmanova Městce. Už od mládí oplýval dobrodružnou povahou, účastnil se několika loupežných akcí a pro svoji vrtkavost se mu říkalo „korouhvička“. Během svého života totiž několikrát přeběhl do tábora nepřítelů, aby uhájil své hmotné majetky či prestiž. Jan vystupoval zpočátku jako přívrženec myšlenek Mistra Jana Husa. Svědčí o tom i jeho podpis na známé listině z roku 1415 zaslané do Kostnice jako protest proti Husově upálení.

Jan Městecký měl v držení hrad Opočno se stejnojmenným městečkem a příslušenstvím (12 dvorů v Pohoří, ves Pulice, 6 domů v Kamenici, ves Hradiště, Mělčany a les Drnov), dále městečko Heřmanův Městec a další drobné zboží. Nevíme přesně, kdy Jan Městecký získal Opočno, podle kterého se i tituloval, ale muselo to být patrně v rozmezí let 1416-1419. O tom, že Jan byl dobrodružná povaha, svědčí i fakt, že v roce 1415 spolu s bratrancem Otou z Bergova vydrancoval benediktýnský klášter v Opatovicích a nechal umučit tamního opata. Známa Kronika česká Václava Hájka z Libočan z pozdější doby uvádí, že si Jan koupil hrad Opočno s městečkem a okolními vesnicemi právě z lupu opatovického kláštera, to je však nepodložená informace. O Dobrušku se rovným dílem dělil se svým druhým strýcem Janem starším z Opočna.

Později však Jan Městecký přešel k nepřátelům kalicha, což se brzy projevilo i na útočných aktivitách husitů. Na počátku husitské revoluce se kolem něho vytvořila tzv. Opočenská strana. Jednalo se o volné uskupení východočeských

katolických šlechticů, kteří vystupovali proti husitskému hnutí. Jan Městecký spolu se svým spojencem Půtou nejmladším z Častolovic tvořili hlavní páteř této strany. K nim se řadili v době ohrožení ze strany husitů ještě katoličtí páni Arnošt z Černčic či Hynek Červenohorský z Dubé. Půta z Častolovic vlastnil na prahu husitské revoluce vedle Častolovic hrádek Rychemberk- nyníjší Liberk, Skuhrov a Nový Hrad – Klečkov, který nahradil jako nové centrum panství nevyhovující hrádek Hlodný (nedaleko Velkého Uhřínova).

Poté, co v létě 1420 padl do rukou orebitů Hradec Králové, stál Jan Městecký pevně na straně krále Zikmunda Lucemburského. Podzimní útočné akce orebitů vedené Hynkem Krušinou z Lichtenburka (Lichnice) se však nezastavily – doplatil na to cisterciácký klášter Svaté Pole (nacházel se v dnešní obci Klášter nad Dědinou), který předtím kolonizoval část území kolem Opočna a vlastnil i majetky v podhůří Orlických hor a v okolí Deštného v Orlických horách. Ke konci listopadu 1420 byl vypálen a mniši údajně do ohně hozeni. V tu dobu bylo ohroženo i Opočno a Dobruška, ale ke střetu s Janem Městeckým nedošlo a jeho zboží nebylo poškozeno. Výpady mezi Opočenskou stranou a orebity pokračovaly i nadále. Janův spojenec Hynek Červenohorský z Dubé (královský hejtman Jaroměř) vpadl do městečka Krčína, kde znesvětil husitské liturgické symboly. Uvádí se, že nechal napojit koně z kalicha a výsměšně pravil, že i ten jeho kůň je podobojí. K roku 1421 máme informaci o vypálení několika vesnic v okolí Opočna Janem Žižkou, což byla zřejmě odplata za věrnost Zikmundovi, ovšem nic podrobnějšího nevíme. Můžeme jen spekulovat, zda tomuto útoku podlehla i zaniklá ves Jankov nedaleko Dobrého, která přestala prokazatelně existovat právě v období husitských válek.

Do této fáze husitského hnutí však vstupuje další zajímavá postava - litevský kníže a synovec polského krále - Zikmund Korybutovič (narozen okolo 1400, zemřel 1435), který dostal z husitské strany nabídku ucházet se o českého krále a byl čáslavským sněmem zvolen za českého zemského správce. Svrhnul radikální husitskou městskou rádu v Hradci Králové a dosadil zde umírněné kališníky v čele s hradeckým hejtmánem Divišem Bořkem z Miletínka. Po tomto hradeckém převratu vytáhnul Zikmund Korybutovič na statky Jana Městeckého a dne 10. srpna 1422 oblehlo jeho vojsko hrad Opočno. Korybut chtěl demonstrovat svoji vojenskou sílu a vystoupit proti katolickému škůdci. Avšak bezprostředně Opočno a Dobruška či další Městeckého statky nepředstavovaly akutní nebezpečí pro husity a ani nebyly nijak významnými hospodářskými centry řemesel, aby stály v cestě husitských plánů. Obležení Opočna proto netrvalo dlouho. Uvádí se, že v obavách před slezskými a moravskými spojenci Jan Městeckého dal Korybut po jedenácti dnech povel k návratu. Nepochybně krátký pobyt vojska pocítily okolní vesnice blízko Opočna. Nemáme však žádných zpráv, že by se husitské oddíly pokusily dobýt nedalekou Dobrušku.

Roku 1423 se opět Jan Městecký spojil se svými druhy v boji proti husitům a společně chtěli porazit Jana Žižku poblíž Hořic. Ten je však přemohl, a tak Jan Městecký s Půtou z Čatolovic ze vzteku vypálili jednu ulici na předměstí Hradce a zabili tamního kněze. Protože bylo zjevné, že podporují krále Zikmunda, dočkali se brzy husitské odplaty. Rozhodujícím faktorem v dalším vývoji bylo přesunutí válečné aktivity Jana Žižky z Trocnova právě do východočeského prostoru. Slepý vojevůdce chtěl potrestat dosavadní výpady Opočenské strany. Na počátku roku 1424 se odehrála bitva u České Skalice, ve

které Jan Žižka zvítězil nad spojenými oddíly Jana Městeckého, Půty z Častolovic, Hynka z Červené Hory a Arnošta z Černčic. Jan Městecký se po porážce uchýlil na svoje statky a naštěstí pro něho Žižka nepokračoval ve vítězném tažení až k Opočnu, jak by se mohlo logicky zdát.

Po smrti Jana Žižky z Trocnova (listopad 1424) si východočeští husité začali říkat sirotci a husitské výpady vstupují do nové fáze. Po výbojných letech nastává změna taktiky a Opočenská strana se dostává do defenzivy. Následujícího roku se však sirotčí vojska plně vrhla na území ovládané Janem Městeckým a Půtou z Častolovic. Nejprve přišel útok na hrad Opočno, který byl po delší době obléhání dne 12. srpna 1425 dobyt. Jan Městecký v době útoku na hradě nebyl, takže unikl případnému zatčení. Tento sirotčí vpád znamenal však pro jeho statky katastrofu, přesto nemůžeme říct přesně, jak velké byly škody. Patrně si Městecký udržel jen dvůr v Pulicích a několik domů, které mu patřily v Dobrušce.

Zajímavý je i osud hradu Dobřany nad Zlatým potočkem, který náležel patrně Janu staršímu z Opočna, strýci Jana Městeckého. Hrad zanikl během husitských válek a nejvíce se naskytá domněnka, že byl patrně během letní ofenzivy sirotků v roce 1425 obsazen a poté vypálen a pobořen.

Po několika dnech pocítil i spojenec Jana Městeckého, Půta z Častolovic, údernou sílu husitů. Vojsko vedené Janem Hvězdou z Vícemilic obsadilo jeho hrádek Rychemberk-Liberk nedaleko Rychnova nad Kněžnou. Oba katoličtí páni tak ztratili své důležité základny. Nepokoušeli se však získat tyto pevnosti hned zpět, ale vše si vynahradili expanzí na jihovýchodě, kdy v rozmezí let 1425 až 1427 získal Jan Městecký hrady na Tiché Orlici – Lanšperk a Žampach.

Jan Městecký byl v té době pánem i pevného hradu Lichnice a spolu se strýcem Janem ovládal město Dobrušku. K tomu nedávno získané dva větší hrady Lanšperk a Žampach. Půta z Častolovic držel vodní tvrz v Častolovicích, Nový Hrad (Klečkov) i Skuhrov. V létě roku 1428 se sirotčí vojsko rozhodlo znovu udeřit proti základnám opočenských pánů a to především na Lichnici – nejmohutnější katolickou hradní pevnost ve východních Čechách. Obléhání Lichnice začalo koncem července (v čele sirotčích vojsk byl kněz Prokůpek spolu se zkušeným hejtmánem Janem z Kralovic) a skončilo na podzim roku 1429, kdy se obránci hradu vzdali. Jan Městecký zanedlouho přišel díky táboritům i o hrady Lanšperk a Žampach. Po ztrátě těchto hradů mu zbyla patrně jen Dobruška, v níž měl svůj podíl. Po smrti strýce Jana staršího z Opočna, který zemřel před rokem 1430, se stal pánem celého města a převzal po něm i hrad Frymburk, navzdory úvahám, že husité získali tento hrad již v polovině dvacátých let 15. století.

Po výše uvedených neúspěších se Jan Městecký domníval, že znovu nabude svůj ztracený majetek jako příslušník husitské strany. Sice se zúčastnil několika bojových akcí pod husitskou korouhví, ovšem svého dřívějšího vlivu a majetku už se nedočkal. Nevíme přesně, kdy Jan mladší Městecký zemřel. Předpokládá se, že byl naživu ještě v roce 1432. Dědicem Janových statků se poté stal Jiří z Dubé a z Vízmburka, který v prosinci téhož roku potvrdil Dobrušce městská práva. Se smrtí Jana Městeckého vymřel rod pánů z Dobrušky a Opočna po meči i po přeslici. To už se schylovalo ke konci husitských válek. V památné bitvě u Lipan v květnu 1434 došlo k porážce radikálního křídla husitů – sirotků a táboritů a zvítězil proud umírněných kališníků a katolíků. Došlo k zániku polních vojsk a politicko-vojenská situace se začala postupně

uklidňovat. Roku 1436 byl po dlouhých marných snahách přijat za českého krále Zikmund Lucemburský a jen hrstka jedinců v čele s Janem Roháčem z Dubé na hradě Sion se pokoušela o další odboj.

Další majitelé Opočna se poté rychle střídali a jednalo se vesměs o málo významné šlechtice. Ke konci čtyřicátých let 15. století ovládl Opočno zřejmě násilím Svojše ze Zahrádky, který odtud přepadával okolní vsi. Byl to stoupenec Jana Koldy mladšího ze Žampachu, představitele radikálního křídla husitů a loupeživého rytíře, který později vystupoval jako obhájce práv po Půtovi nejmladším z Častolovic. K červenci 1450 máme informaci, že v Dobrušce byla rozložena branná hotovost Hradeckého kraje pod velením krajského hejtmána Jetřicha z Miletínka, táhnoucí proti Janu Koldovi ze Žampachu, jako rušiteli obecného pokoje. Kolda se totiž zmocnil několika okolních hradů - například Nového Hradu (Klečkova), Rychemberku (Liberka) či tvrze v Bolehošti. Po vojenském zásahu proti Koldovi získává Opočno Jiří z Poděbrad, tehdy ještě jako zemský správce za nezletilého Ladislava Pohrobka. Stabilizace zdejšího regionu nastala až na konci 15. století, kdy Jan z Janovic a Petršpurka postoupil před rokem 1495 opočenská panství Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy, ale to už je zase jiná kapitola z dobrušských dějin.

Cesta k městu (středověké archeologické nálezy)

Cesta k tváři naší krajiny byla velmi dlouhá a trvala několik tisíc let. Asi nejvýraznějším prvkem v krajině stvořeným člověkem jsou městské aglomerace. Ale i ony se vyvíjejí po staletí a cesta k městu byla velmi dlouhá a zakryta mnohými otazníky.

Městská síť v kraji pod Orlickými horami vznikala na konci 13. a v průběhu 14. století. Vzdálenost mezi jednotlivými městy je kolem dvaceti kilometrů a byla ještě zahuštěna sídly, kde se přeměna z vesnice na městskou aglomeraci zcela nezdařila. Takovým příkladem může být Olešnice v Orlických, Skuhrov nad Bělou, anebo z těch nejstarších Městec nad Dědinou.

Faktorů, ovlivňujících úspěšnost či neúspěšnost založení, bylo mnoho. Kromě přírodních podmínek, jako je dostatek vody, prostor pro rozvoj a dostatečné hospodářské zázemí, bylo založení v nejstarším období ovlivněno také držiteli panství. Ti mohli velmi pomoci měšťanům.

Dosavadní výzkumy z měst v Podorlicku nám dokládají jako zásadní přelom konec 15. a počátek 16. století, kdy se města dočkala opravdu městského vzhledu, tj. tvorby uliční sítě, a také vyrovnaní linie náměstí do front. Tak tomu bylo ve Vamberku a patrně i v Ústí nad Orlicí a Rychnově nad Kněžnou. Naopak Kostelec nad Orlicí a Nové Město nad Metují byly patrně založeny již jako město. Některá sídla měla snahu se vyvíjet mezi městy, např. Skuhrov nad Bělou, Liberk, Slatina nad Zdobnicí. Ambice majitelů panství však byly příliš velké, a tak po krátké době rozmachu dochází opět ke stagnaci a úpadku.

Můžeme tedy říci, že většinou existovala vesnice a díky příznivým okolnostem se sídliště rozvíjelo a postupně se

dopracovalo ke statutu města. Příkladem jiného přístupu, kdy bylo sídliště vesnického typu přeloženo na nové městiště, kde dostalo charakter města již do vínku, je Kostelec nad Orlicí. Obdobná situace pak je u Nového Města nad Metují, které bylo založeno ovšem až v roce 1503. Do této skupiny patří také Městec nad Dědinou, ale ten se po zániku kláštera Svaté Pole dále nerozvíjel.

Z historických pramenů víme, že předchůdcem města Dobrušky byla osada Leštná. Nevíme však, kde tato ves ležela. Zda na místě současného historického jádra města či mimo něj.

Jako místo, které by mělo logiku a četné analogie, by byla osada v blízkosti kostela sv. Ducha. Kostel leží v rovinatém terénu a v jeho okolí by bylo možné předpokládat středověké osídlení. Bohužel ani opakovaná terénní prospekce nepřinesla kýžené výsledky. Nebyla zde nalezena žádná středověká keramika. I když se může jednat o shodu okolností, je velmi nepravděpodobné, že by nedošlo k narušení archeologických situací orbou.

Pokud tedy opustíme tento prostor a budeme hledat v bezprostředním okolí města nálezy z 13. a 14. století, pak velmi výrazně vystupují nálezy keramiky ze 14. století v Pulicích v okolí statku. Ty ovšem musíme přičítat středověkým Pulicím.

Problematikou lokalizace předlokační vsi Leštné se zabývalo hned několik autorů. Nejčastěji je umísťována do západní části města. Pro tuto teorii se vyslovuje například Č. Kalandra a i A. Sedláček a po nich řada dalších. Zde se v lidové etymologii zachovaly dva místní názvy: Hradčany a Na Baště. Obě tyto polohy se nacházejí při potoce Brtva a bývají nejen spojovány se vsí Leštná, ale také s dvorcem či hradem. Arche-

ologické nálezy v tomto prostoru se mohou stát podporou pro uvedenou teorii.

Regionální badatel A. Flesar uvádí mezi Hradčanským mlýnem a polohou Na Baště, nález silné popelovité vrstvy s keramikou datovanou do 14. století. Rovněž do tohoto prostoru je kladen dle zápisů A. Beera nález románské křtitelnice. Měla být nalezena při regulaci říčky Brtvy, mezi řekou a čp. 179. Ovšem křtitelnice byla podle jiných informací nalezena v Archlebových sadech. Zde by se tato situace nechala vysvětlit i jako nalezení již jednou nalezeného. Další nálezy středověkého stáří pocházejí z povrchových sběrů v okolí gymnázia a čp. 902. Tyto však jsou již z doby existence města, nicméně mohou také hovořit o sídelní tradici v tomto prostoru.

Jak tedy zhodnotit nálezy v tomto prostoru? Vzhledem k tomu, že většina objevů byla učiněna již v 19. a na počátku 20. století a archeologický materiál se nedochoval, jsme odkázáni na datování a popis nálezové situace z pera autorů. Přesto nelze popřít jejich význam. Setkáváme se zde s koncentrací nálezů a také s velmi zajímavým nálezem křtitelnice. Pokud opravdu pochází z tohoto prostoru, musíme tedy předpokládat i sakrální prostor, v němž tato křtitelnice stála. A kostel musel nutně náležet místu osídlenému lidmi. Stojíme však před otázkou, zda se jedná o ves či jak někteří autoři podsouvají o panské sídlo – dvorec či hrádek. Na tuto tolik pro lokální patrioty významnou otázku těžko odpovědět s plnou jistotou.

Z katastru města jsou však i další místa s nálezy z období, které by nás mělo zajímat. V prostoru Budína u čp. 629 byla v roce 1940 nalezena nádoba s vlnicí zdobená šroubovicí. I ta je datována do 12. - 13. století. Sběry Jana Klana bylo nalezeno množství materiálu, ale žádný nám neindikuje svým stářím případnou polohu vsi Leštná, snad jen střepy

s vlnicí nalezené u čísla popisného 677, který je ovšem autorem datován velmi hluboko až do 10. -11. století.

Badatel F. Musil vyslovil teorii, podle níž by ves Leštná měla ležet v prostoru dnešního náměstí. Tato úvaha mu pak slouží jako východisko rozsáhlých úvah o panském sídle a kolonizaci. Jako argument podporující tuto teorii jsou nálezy keramiky z náměstí.

Z nálezů, zachycených na parcele čp. 32 v roce 1962 na náměstí F. L. Věka při terénních úpravách, pochází poklad mincí z 18. století a také keramika, která je obecně kladena do 13. století. Autor nálezu archeolog Vít Vokolek ji však klade ještě nížeji.

Další poměrně četné stavební aktivity v prostoru náměstí nepřinesly žádané přesvědčivé doklady k vývoji města. Při jihovýchodní frontě domů byl veden hluboký výkop pro sítě a výsadbu. Tato sondáž dala příležitost nahlédnout do prostoru náměstí. Ani zde se však nepodařilo nalézt doklady předlokačního osídlení.

Můžeme dokonce konstatovat, že s největší pravděpodobností bylo náměstí založeno v tom rozsahu, jak jej známe dnes. V ploše náměstí se mohly nacházet jen provizorní či obecní objekty.

Archeologický výzkum prováděný Muzeem a galerií Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou v interiéru hotelu Rýdl (nyní u F. L. Věka) odhalil množství informací k vývoji domu, ovšem nejstarší materiál zde zachycený byl z 15. století. Obdobně staré nálezy pocházejí ze sběru z výkopu na Šubertově náměstí. Zde byly dokonce nalezeny keramické kachle dokládající i určitý společenský standard obyvatel okolních domů. Naprosto negativní byl výzkum při stavbě budovy Finančního úřadu v Dobrušce, kde byla zachycena novověká si-

tuace včetně studně. I drobnější akce, prováděné v posledních desetiletích, byly bedlivě sledovány pracovníky muzea, přesto však nám potvrzovaly jen to, co již víme: intenzivní osídlení od 15. století.

Z uvedených informací vyplývá, že na základě archeologických pramenů je velmi pravděpodobné, že se ves Lešno nacházela mimo prostor náměstí F. L. Věka a že zástavba náměstí byla jednorázově vyměřena, přičemž se linie domů již výrazněji nezměnila.

Kde se nacházela ves Leštná, je velkým otazníkem, ale s ohledem na přírodní podmínky, místní tradici a archeologické nálezy bychom ji mohli klást někde do prostoru západní části města. Velkou a diskutovanou otázkou je panské sídlo v Dobrušce. Pokud bychom s přihlédnutím k existenci románské křtitelnice hledali sídlo přímo v Dobrušce, pak v podobě dvorce, ale ne žádné výrazné fortifikované lokality. Jako velmi zajímavá se zdá úvaha M. Plačka, jenž ztotožňuje hrad Dobrušku s Dobřany. Ale i bez hradní lokality město Dobruška nastartovalo strmý vzestup v rámci opočenského panství a stalo se významným centrem v Podorlicku.

Mýty a pověsti o dobrušském středověku

O dobrušském středověku vznikla zejména v 19. století řada mýtů. Některé na úrovni velmi obtížně ověřitelných nebo dokonce neověřitelných teorií a hypotéz, z nichž mnohé bychom mohli zařadit až do žánru pověstí. Všechny tyto mýty mají jeden společný kořen: torzovitost písemných pramenů z tohoto období a zároveň absenci archeologických průzkumů na území města. Co se týče druhého bodu, byl alespoň zčásti naplněn při zemních pracích, které v Dobrušce probíhaly v devadesátých letech minulého a v prvním desetiletí součas-

ného století. Středověké písemnosti ale novými objevy obohaceny nebyly a téměř určitě ani nebudou. Stejný stav v oblasti pramenů našeho poznání můžeme konstatovat i u spádových vesnic celé oblasti Dobruška.

Stěžejní dílo dobrušské a regionální historiografie 19. století, Roštlapilova *Pamětnice děkanství dobrušského*, uvádí některé spekulativní hypotézy, především o problematice existence či neexistence hradu v samotném městě. Autor přitom vychází z některých analogií, někdy i s poněkud romantizujícím nádechem, jak ostatně bylo pro vlastenecké dějepisectví 19. století obvyklé.

„Kromě župních hradů byli menší, soukromí hradové v těchto starých dobách, někdy i po těch pojmenování a nazvaní, kdož je byli vystavěli, k. p. Libušín po Libuši, Tetín po Tetě. Takový hrad byl na konci nynější Pulické ulice, kde teď stojí mlýn tak zvaný Hradčanský neb na Hradčanech jakž tomu nasvědčuje poloha, t. vejsadek zemský se tří stran potokem a příkopy otočený a k němu připojená pláň hojným popelem prostoupená, na kteréž se nalézá stavení, jemuž se až podnes na baště říká. Hradčany nám připomínají hradiště, místo hrazené, kdež zámek, původně snad jen dřevěný – se dvorem poplužním stával.“

Roštlapil dále píše ještě o hradu na Cháborách, o němž se písemné prameny zmiňují již jen o jako zpustlých pozůstatcích. I zde může být podle prvního dobrušského historika jedno z možných umístění dobrušského hradu.

„Rovným způsobem býval takový hrádek, hradec u Chábor – vlevo od Dobrušky jdouce – o němž jiné památky nepozůstává, než co v knihách městských po ohni r. 1565 znova založených zapsáno stojí, a sice: „1571 louka pod pustým hradem ležící.“ „1609 orání obecné nivu u hradiště.“ „1637

nad pustým hradištěm zaseto 10 korců.“ „1693 zápis na grunteček v nově vystavený pod Chábory.“ „1706 obec prodala kus pole pod Chábory s zahradou štěpní a trávni, též orní role pod 30 korců. – konečně v r. 1792 v nájem dědičný prodá ony pozemky pod Chábormi; 30 jiter rolí s lukami a dvě zahrady.“ Z těchto zápisů vysvítá, že vůbec toto hradiště s příležitostmi pozemky od starodávna obci městské náleželo, zajisté z obdarování pánů dědičných.“

Pasáž uzavírá autor hypotetickou úvahou o pravděpodobnosti existence jakéhosi opevněného sídla přímo v bezprostředním sousedství Leštné čili pozdější Dobrušky. *„Kdy a od koho jeden i druhý hrad byl vystavěn, jak se který z nich jmenoval, kdy a jak zkažen byl, nevíme. Zdá se, že jeden nebo druhý, ale nejspíše ten na Hradčanech, Dobruška sloul, jehož pak jméno na ves Leštno přeneseno bylo, když ta ves městem se stala po svém obezdění. Neboť rodové panští v Čechách toliko od hradů, tvrzí aneb dvorců své rodné jméno brávali, na nichžto se byli usadili.“*

Roštlapilova hypotéza o dobrušském hradu (i když, jak z předchozího textu patrně, výslovně o hradu v dnešním chápání nikde nemluví; spíše o dřevěné tvrzi, chráněné vodní fortifikací) našla uplatnění i v prvních knižně vydaných dějinách města, které vyšly v roce 1887 pod názvem *Paměti města Dobrušky a panství opočenského*. Nicméně hypotéza byla již na světě a žila svým vlastním životem.

Objevuje se v některých kronikách druhé poloviny 19. století, především pak v obrazové kronice Aloise Beera. Roštlapilovu úvahu vzal jako neměnný fakt a poněkud si ji ještě s použitím vlastní fantazie upravil.

„Předchůdcové znajíce lest válečnou, usadili se na vrchu. Kde nynížší mlýn „Hradčany“, bylo jen podhradí

strážnice odkud bylo jít do vrchu na hrad vícerym ohražením po mělké cestě, která během času od lijáků vyplachovaná, mrazy, větrem a vozením stavši se hlubokou cestou „ouvoz“. Asi místy, kde sloup sv. František (v „druhých Dolcích“) se pne, tam byla opět strážnice k východu na pohřebiště jehož okrajem byla dubina z níž pozůstaly 4 duby jednoho pně v lese Halíně kam před r. 1848 často lidé docházeli. Z hradu (nad Dobruškou nyní strmící holý vrch zoraný) vedla přímá cesta do Beaty = Běstviny kde velké okrouhlé ohražené místo ještě před r. 1866 viděti bylo, snad místo pohanských kněží, tvrz v Běstvinách k ochraně žároviště a hrobů jichž jsem přes 30 čítal, mezi nimi jeden hrob obrovský.

Kopec as takto vyhlížející příchodem Drslavců?

a) Cesta od potoka stálé vody majícího Dědina do hradu skrze záseky g) a dále záseky (nedobytný plot = koliště, die Palissaden) h). Cesta tato šla skrze rozsáhlé hradiště a prostraným pevným hradem do tvrze Běsta nyní Běstviny do Krče (Krčín). Z hradu na kopci, jakož i z Běsty měli pohani pohřebiště v Halíně. Že hrad musel býti výstavný a nádherný zaujímal velké prostory, jde najevo na balváně pískovém od nepaměti ležícím v Dědině u zahrady čís. 175 an se byl při rozkotání hradů sem dovalil a jej postavši pozdější obćani, aby volný tok nebránil jej (pískovec) podložiti. Druhá památka jest mísa kamenná pod okapem žlabu roubené chalupy č. 175 (Nro 65/b) ana strmí na úpatí řečeného kopce s hradem, totiž na pravém břehu Dědiny. Mísa tato vězí v šterku a když se Dědina rozvodní, teče vysoko přes mísu. Dle podoby as 4staleté chalupy nepanoval tam přepych, aby sobě nádhernou z pískovcu mísu vložili a bez účelu. Balvan jest 1 metr vysoký, spodek as 95 ctm v průřezu, povrch as 60 ctm průřezu.

Kde stojí nynější mlýn „hradčanský“ jest jen domněnka, že tu hrad stával, ani tvrz, leč blíže odtud k městu, mohla strážnice k vůli vodě nabývání aneb oznámiti nepříteli. Od strážnice zajisté přímo vedla cesta na kopec do hradu. Stálo-li co podobného, tehdy mezi domky čísla 133 a 134 snad na protějším břehu = t. j. pravý; břeh Dědiny, kde trčí z nesmírného pařeze jesen ze břehu, co okraj strážnice. Toto buď pobořeno když Táborité rozloženi proti Opočnu, pak Náchodu r. 1421, 1451. Roku 1589 stál již tu více roků mlýn Žampachu a za ním farská louka. Ku mlýnu musili vykopati náhon a nikde zmínky o nějakém ohražení.

To se ví, že hrady zakládali na nepřístupných místech: na výšinách, kopcích a skalách, také v meziřící. Proč-by, v Dobrušce toho času ani Lešno nebylo – budovali by hrad při úpatí kopce? Na ploše, u potoka jen k své záhubě?

Zůstaly-li trosky hradu „na kopci“ zajisté Švédové slídící po pokladech a bez péče, přehrabali toto hradiště a zde i bezpečného rozhledu a rozcestí nabyli.“

Pískovcová mísa, o níž se Beer zmiňuje, je románská kamenná křtitelnice pocházející s největší pravděpodobností z kostela Panny Marie a sv. Václava, kde byla v roce 1507 nahrazena křtitelnicí ze zvonoviny vytvořenou v dílně královéhradeckého mistra Ondřeje. Co se týká dobrušského hradu na návrší nad potokem Brtvou, jde o zcela zřejmou Beerovu fantazii.

Beer ve svých vývodech poměrně důsledně postupuje podle zásady: jestliže by v daném místě něco splňovalo určitou funkci, tak to tam zřejmě muselo být. Proto tedy hrad na kopci, protože u vodního toku by byl snadno napadnutelný. A v další variantě: když už ne hrad, tak alespoň strážnice.

Beer zřejmě nebyl v těchto úvahách ojedinělým samotárem. Zdá se, že romantizující nápady týkající se dobrušského hradu se ve druhé polovině 19. století nejen úspěšně rodily, ale i šířily. S nebývalou životností a úporností se v ústní tradici dožily úspěšně až 21. století.

K dobrušskému hradu se připojilo ještě vyprávění o původu názvu města Dobrušky, které však spadá už opravdu do pověstí. Barvitě ji líčí opět Alois Beer. *„Tehdy, když se sedlák Drslavec se svojí čeledí osedlal (usídlil, osadil, osadníci die Colonisten) polohu Dobrušky nynější, bylať osada sroubená bezejmenná, poněvadž tito osadníci zvykli jsouce na hrad Lešno již stávající v jižních Čechách zalíbili se jim říkati nově zbudované obci též Lešno říkati, kde v středu svém rybník měli a hrušně vysazené, které dobrých hrušek vydávající a stínu poskytovaly. Jelikož osada tato mezi jiným lidem stávala se oblíbenější a známa toliko, že mohli na svých průchodech v stínu dobrých hrušek odpočívati, jich užiti a svůj dobytek napájeti, tehdy stanuli u „dobré hrušky“ Dobrušky, v místě (místo) dobrých hrušek se sešli atd. Ve známost přišla tato obec až se také řemesla začaly provozovati, tak jejich přednost = pán hradu na Výšině vnuk prvního Mutiny, který panoval v r. 1497, dal „dobrou hrušku“ zdí obehnati aby jeho občané jistí byli.“* Rovněž uvedená pověst o „dobré hrušce“ se stala součástí místního folklóru a ve vyprávění místních starousedlíků přežila až do našich dob.

Nedostatek historických informací vyvolával a vyvolává řadu spekulací nejen ve vyprávění místních kronikářů, ale v podstatě obdobné hypotézy se objevují i z pera současných historiků.

Pravděpodobné umístění dobrušského „hradu“ do míst dnešní lokality Na Baště, které udává již Roštlapil, někteří ba-

datelé, kteří se zabývají nejstaršími dějinami města, přejímají. Je zřejmé, že v tomto místě mohlo jít spíše o jakousi tvrz nebo opevněný dvorec, rozhodně sem nemůžeme situovat hradní stavbu jaké se tyčily na výšinách. Podle svědectví místních obyvatel se na tamních zahradách nacházejí střepy a jiné artefakty, které by existenci lidského sídla mohly dokazovat.

Naproti tomu je zřejmě třeba odkázat do říše mýtů a ničím nepodložených hypotéz lokalizaci opevněného sídla na Belveder. Jednak je zde absolutně nevyhovující terénní konfigurace, jednak se zde při výstavbě sídliště rodinných domků nikdy nenašlo nic, co by hypotézu o dřívějším osídlení ospravedlňovalo. Kromě Beera o této lokalitě uvažují i Musil a Svoboda a v příspěvku na konferenci o historii města Dobrušky, která se konala v roce 1995, i Ptáček.

Ten navrhuje jako další možnost lokalizace opevněného sídla do prostoru východně od kostela sv. Václava. Pro tuto lokalitu platí to samé co pro předchozí. Kromě nevýhodného uspořádání terénu je zde i absence dostatečného vodního zdroje. Hlavním nedostatkem této hypotézy je ovšem skutečnost, že se zde nikdy nenašlo nic, co by existenci opevněného sídla mohlo potvrdit. Zdejší terén byl nesčetněkrát překopán a nálezově shledán jako naprosto sterilní. V těchto místech bydlel i dobrušský archeolog Jan Klen, jemuž by případné nálezy téměř jistě neunikly a ani dosud poslední terénní práce v souvislosti s rozvodem plynových sítí, které byly již pod profesionálním odborným dohledem, neposkytují podklad pro jiné závěry.

Poloha kostela sv. Václava, který je již za městskou zdí, nasvědčuje spíše tomu, že původní stavba byla velmi stará. Její vznik můžeme posunout do dob, kdy kostel byl obecně přístupný v kteroukoli denní dobu komukoliv, takže nebyl bu-

dován v intravilánu města. Jak hluboko do minulosti to původní kostelní stavbu posouvá, ovšem nelze říci. Pravděpodobné však je, že vznikla již v souvislosti s působením prvních kolonistů, zakladatelů vesnice Leštné.

Pravidelný půdorys historického jádra města Dobrušky napovídá spíše jednorázovému založení než postupnému stavebnímu vývoji. I když není vyloučeno, že sídlo bylo založeno na lokalitě původní, která byla z nějakého (nám neznámého) důvodu přestavěna. Příčinou mohl být třeba požár, který původní zástavbu zničil, což by ostatně nebylo v dějinách Dobrušky žádnou zvláštností. Zde bychom se ovšem pouštěli na rovinu ničím nepodložených hypotéz, a tak se budeme muset spokojit s konstatováním, že v nejstarších dějinách města Dobrušky zůstanou některé skutečnosti i nadále tajemstvím, které by snad mohly poodhalit jen další terénní archeologické výzkumy.

Prameny a literatura:

- Archivní sbírka vlastivědného muzea v Dobrušce, pozůstalost Aloise Beera, sign. XIV/228
- Státní okresní archiv Rychnov n. Kn., fond Archiv děkanství Dobruška, kn. č. 79, Pamětní kniha děkanství dobrušského (Josef Mnohoslav Roštlapil)

*

- Beková, Martina 2001: Přehled archeologických akcí muzea v Rychnově nad Kněžnou v letech 1997 až 2000, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 27, 9 - 14 Hradec Králové
- Benešová J. 1995: Příspěvek ke slovanskému osídlení východních a severovýchodních Čech, Pojizerský sborník II, 110-141. Turnov
- Dragoun, Bohumír 1995: Dobruška v archeologických nálezech do 13.století, in:Městský zpravodaj Dobruška, Zvláštní číslo vydané u příležitosti 675. výročí první písemné zmínky o městě, Městský úřad v Dobrušce, s.1-3
- Felcman, Ondřej a kol. 2009: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526), Hradec Králové
- Flesar, Antonín 1895: Popis historicko-archeologicko-statistický okresu opočenského, Hradec Králové
- Frýda, Josef 1973: Dějiny školství v Dobrušce od počátku do současnosti. Diplomová práce PF Hradec Králové
- Hladký, Ladislav 2001: Několik poznámek k počátkům města Dobrušky a jejímu opevnění. In: Orlické hory a Podorlicko č. 11, s. 112–120.

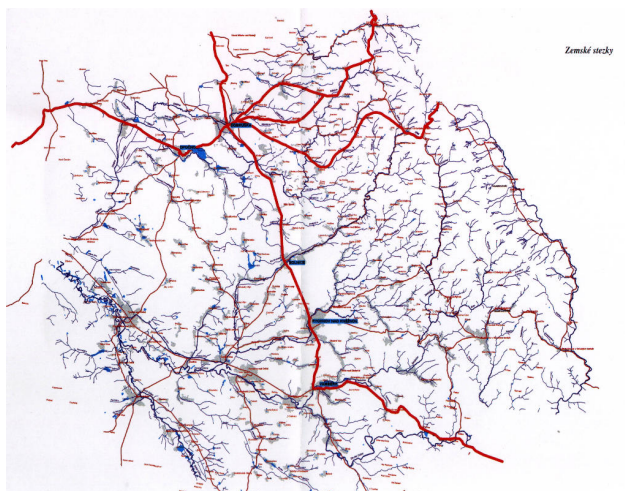
- Charvátová, Kateřina 2002: Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420, 2. svazek, Praha
- Kadlec, Jaroslav 1991: Přehled českých církevních dějin, Praha
- Kalferst, Jiří 1989.: BZO 1986/1987, 77. Praha
- Klen, Jan 1970: Co bylo nejdříve (Pravěk Dobruška), in: Průvodce městem a okolím, 5-9. Dobruška
- Košťál, Miloslav 2000: Od počátků do třicetileté války, in: Mach Jiří a kol., Křesťanství v Podorlicku, Rychnov n. Kn. a Dobruška
- Matouš, Václav 1994: Dějiny města Dobrušky v datech 1320-1990. Dobruška
- Molnár, Amedeo: Po stopách Českých bratří v Dobrušce, Kostnické jiskry 3-4 /1980
- Musil František-Svoboda Ladislav 1998: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí
- Musil, František: K problematice kolonizace Poorlicka. Orlický vlastivědný zpravodaj 1/1994, s. 14-21.
- Musil. František 1998: K problematice hradu v Dobrušce, Hláska IX, č. 3, 33 - 34. Plzeň
- Plaček, M. 1984: Hrad v Dobřanech, Ročenka KAS I, 62-64. Plzeň
- První až třináctá výroční zpráva dobušských obecných a měšťanských škol, Dobruška 1891 - 1905
- Ptáček, Josef 1995: Od přemyslovského hradiska a knížecí (královské) románské kupecké osady a trhové vsi Leštná k ranně gotickému středověkému poddanskému městu Dobruška do získání městských práv v roce 1364 (úvahy a hypotézy), příspěvek z konference

k dějinám města Dobrušky, zvláštní číslo Dobrušského zpravodaje

- Podzimek Jaroslav 1977: Pravěké lokality okresu Rychnov nad Kněžnou a jejich využití ve výuce a zájmové činnosti, 17. RKP diplomové práce uložen. PF Hradec
- Roštlapil, Josef Mnohoslav 1887: Paměti města Dobrušky a panství opočenského, Dobruška
- Sedláček, August 1908: Místopisný slovník historický království Českého. Praha. 144-145
- Sedláček, August 1931: Hradky, zámky a tvrze Království českého. 2. díl, Hradecko. Praha
- Šandera, Martin 2007: Páni z Dobrušky a Opočna: kolonizátoři, dvořané a válečníci. České Budějovice
- Šandera, Martin 2005: Zikmundovi věrní na českém severovýchodě: opočenská strana v husitské revoluci. České Budějovice
- Šíma, František 1972: Doba hradištní ve sběrné oblasti Orlických hor a podhůří, 3. RKP. Uložen v OMOH Rychnov nad Kněžnou, sign. 76/72
- Šimák, Josef V. 1938: České dějiny. Díl 1., část 5. Středověká kolonisace v zemích českých. Praha
- Vokolek, Vít 1969: Nález středověké keramiky v Dobrušce, Orlické hory a Podorlicko II, 242-243. Rychnov n.Kn.
- Zrůbek, Rudolf 1992: Hradiska a tvrze kraje Orlických hor. Ústí nad Orlicí - Rychnov nad Kněžnou.

*

Obrazová příloha

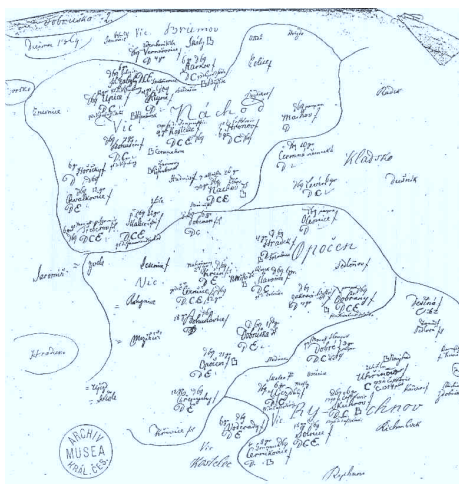
Zemské stezky

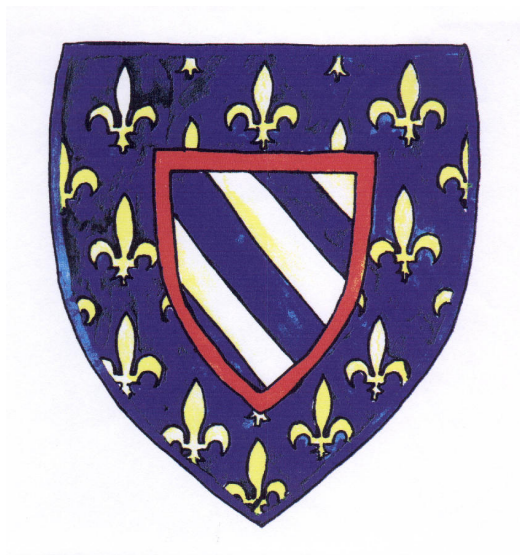
Areál hradu v Dobřanech

Kamenná románská křtitelnice

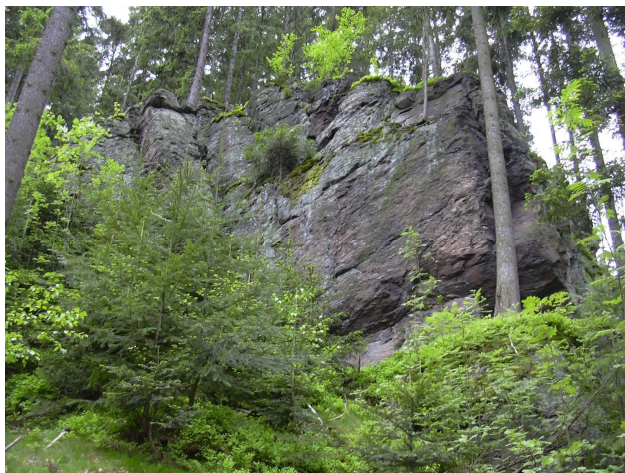
Územní rozsah dobrušského děkanátu

Znak řádu cisterciáků

Místo zaniklé vsi Jankova

Hrad Hluky

Pozůstatky hradu na Cháborách

Kostel sv. Ducha u Dobrušky

Tzv. Mutinovo narovnání z roku 1320

Tzv. Prospekt opočenského panství z 18. století

Kostelík sv. Václava na Dobeníňě

Privilegium Sezemy z Dobrušky z roku 1364

Popravní zvonek na dobuřské radnici

[illegible]

Autoři:

Mgr. Jiří Mach, vedoucí autorského kolektivu, KZMD – vlastivědné muzeum Dobruška (*Církev, Mýty a pověsti o dobrušském středověku*)

Mgr. Petr Arijčuk, Památkový ústav Jaroměř (*Architektura a umění*)

Mgr. Bohumír Dragoun, Muzeum Deštné v Orlických horách (*Cesta k městu – středověké archeologické nálezy*)

Mgr. Josef Frýda, ZŠ Pulická, Dobruška (*Z historie dobrušského středověkého školství*)

Mgr. Michal Hofman, muzeum Choceň (*Kolonizace, Husitství*)

Obsah:

1. díl

<i>Kolonizace</i>	1
<i>Církev</i>	5
<i>Z historie dobrušského středověkého školství</i>	15
<i>Architektura a umění</i>	18
<i>Husitství</i>	22

2. díl

<i>Cesta k městu (středověké archeologické nálezy)</i>	29
<i>Mýty a pověsti o dobrušském středověku</i>	33
<i>Prameny a literatura</i>	41
<i>Obrazová příloha</i>	44
<i>Autoři</i>	52